

ผู้หญิงกับการเปลี่ยนแปลงเชิงเศรษฐกิจ ศึกษากรณีเศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดอ่างทอง

WOMEN AND ECONOMIC CHANGE: A CASE STUDY OF THE SUFFICIENCY ECONOMY IN ANG THONG PROVINCE

ฉัตรวรรษ องค์กรสิทธิ์¹

Chatwarun Ongkasing¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาบทบาทเพศภาวะของผู้หญิงในการเปลี่ยนแปลงไปสู่แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง 2) เพื่อศึกษาคุณลักษณะของผู้นำหญิงในวิถีเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก ในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 12 คน ใน จังหวัดอ่างทอง ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของผู้หญิงเริ่มต้นจากการทำกิจกรรมการเกษตรที่ผู้หญิงสามารถทำได้เอง เช่นการเลี้ยงปลาดุก เลี้ยงหมู ปลูกพืชผักที่สามารถเป็นอาหารในครัวเรือนและขายได้ มีรายได้เข้าบ้านทุกวันพร้อมกับการลดรายจ่ายค่าอาหาร ในด้านการทำนาได้เปลี่ยนมาเป็นเกษตรผสมผสานและเกษตรอินทรีย์ มีการเปลี่ยนแปลงวิถีคิดจากค่านิยมการเป็นหนี้ให้เข้ามาสู่วิถีพอเพียง สำหรับคุณลักษณะของผู้นำหญิงนั้น ผู้นำต้องประพฤติตนให้เห็นในวิถีชีวิต ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความไว้วางใจ และความสุจริตใจ มีความน่าเชื่อถือด้วยความรู้ความสามารถและอุทิศตนในการถ่ายทอดความรู้ มีความยุติธรรม ไม่เลือกพวกพ้อง มีเหตุผล มีการตัดสินใจอย่างรอบคอบ มีความรับผิดชอบ มุ่งมั่นในงานที่ทำให้สำเร็จ มีความเปิดเผย มีความจริงใจต่อทีมที่ทำงานร่วมกัน และผู้นำควรได้รับแรงบันดาลใจและการสนับสนุนจากครอบครัว โดยมีข้อเสนอแนะคือ 1. ควรมีการสร้างความรู้ความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงชีวิตไปสู่เศรษฐกิจพอเพียง และ 2. ควรยกย่องผู้หญิงในการเป็นผู้นำ ที่สามารถอุ้มชูตนเองและชุมชน

คำสำคัญ: ผู้หญิง เศรษฐกิจพอเพียง จังหวัดอ่างทอง

ABSTRACT

The research purposes were 1) to study role of woman for economic change to sufficiency economy and 2) to study characteristics leadership of woman in sufficiency economy. Using qualitative method, focus group and in-depth interview from 12 key informants in Ang Thong Province. The finding were the role of women to change from modernization to sufficiency economy pattern. The recovery is to turn to the sufficiency economy philosophy in New Theory Agriculture. They took care many parts of production sectors such as farming, catfish in ponds plastic, hole pig, and plants

¹ รองคณบดีฝ่ายบริหาร และผู้อำนวยการหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาผู้นำทางสังคม ธุรกิจและการเมือง ระบบการศึกษาทางไกลทางอินเทอร์เน็ต วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต, Associate Dean for Administration and Director of Master of Art in Leadership in Society Business and Politics (internet-based distance education), E-mail: chattru@gmail.com

which were both for food and sale. This way showed that women had role in change and held economic power in family. They could earn money for their family in diary life and safe expense too. In farming they change from the chemical using which were harmful to organic pattern. The process of change needs to change the way of thinking. Leading characteristic women were the integrity, reliability, justice, rationality, liability, openness, creativity, ability to work and self-confidence. The decision making to change to the sufficiency economy were woman to be a leader. Those woman gain knowledge from the training and communicate to both of family and others. The key point is making an example. The fruitful of production is contributes to the respect and there are follow it. Research suggestions were 1. Should be built up the understanding changing to sufficiency economy and 2. Should be admire woman who can be a community leader to sufficiency development.

Keywords: women, sufficiency economy, Ang Thong Province

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในอดีตเศรษฐกิจของไทยเป็นเศรษฐกิจเพื่อยังชีพ และเป็นเศรษฐกิจพอเพียง ปัจจัยการผลิตได้แก่ที่ดิน และแรงงาน แต่ต่อมาเมื่อระบบเศรษฐกิจการค้า ระบบทุนนิยมเข้ามา ทุนได้เข้ามาเป็นปัจจัยการผลิต ที่สำคัญเพิ่มขึ้นจากปัจจัยที่ดินและแรงงาน โดยเศรษฐกิจพอเพียงได้ถูกทำลายลงอย่างสิ้นเชิงทั่วภูมิภาคของ สังคมไทยด้วยการนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจมาใช้ในปี พ.ศ. 2504 ที่รัฐบาลผลิตเพื่อการค้าและการส่งออก จนกระทั่งในปี 2540 ที่เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ รัฐบาลได้หันกลับมาให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจชุมชน และเศรษฐกิจพอเพียงได้ถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ

การพัฒนาไปสู่ความทันสมัยเป็นการพัฒนาที่ใช้ระบบทุนนิยมในการขับเคลื่อน โดยเน้นการเปลี่ยนแปลง สังคมเกษตรกรรมให้เป็นอุตสาหกรรม ที่เน้นการใช้ เทคโนโลยีในระดับสูงและมีราคาแพง ซึ่งต้องนำเข้าจาก ต่างประเทศ ประเทศที่มีรากฐานแบบเกษตรกรรมแบบ ดั้งเดิมที่ไม่มีความรู้ทางด้านเทคโนโลยีเป็นของตนเอง ต้องพึ่งพิงความรู้และเทคโนโลยีรวมถึงระบบตลาดและ ระบบทุน โดยที่แนวทางการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยนี้ เน้นระบบการผลิตที่ได้ผลผลิตในปริมาณมากเพื่อการบริโภคในระดับสูง ทำให้เกิดการใช้สารเคมีใน

ภาคการเกษตรในทุกขั้นตอน เกษตรกรจึงต้องพึ่งพิง ระบบทุนและผู้ผลิตปุ๋ย สารเคมีและผลิตภัณฑ์ทางการ เกษตร จนอยู่ในสภาพที่เฝ้าอาจพึ่งตนเองได้อีกต่อไป

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงวางแนวทางไว้ให้พสกนิกรนั้นคือ การเน้นการพึ่งตนเอง การตั้งตัวให้พอกินพอใช้ในระดับ ที่เลี้ยงตนเองได้เป็นพื้นฐานบนความประหยัดและลด ค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น จนกระทั่งเมื่อบุคคล และครอบครัว สามารถอุ้มชูตนเองได้แล้ว จึงขยายไปจนถึงระดับของ การรวมกลุ่มและขยายเป็นเครือข่าย ในด้านการจัดการ ด้านการลงทุน การผลิต การตลาด การจำหน่ายและการ บริหารจัดการทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ในการเปลี่ยนแปลง แนวทางการเกษตรระบบพึ่งพิงภายนอกมาพึ่งพิงตนเอง และมีความพอเพียงนั้น ผู้นำถือว่าเป็นแกนหลักและมี บทบาทที่สำคัญยิ่งในการระดมปัจจัยต่างๆ มาใช้ในการ ปรับเปลี่ยนวิถีคิดและลงมือทำให้เห็นเป็นภาคปฏิบัติการ ซึ่งบทบาทของผู้นำในชุมชนได้เปิดพื้นที่ให้กับผู้ชายเป็น ส่วนใหญ่ โดยเพศชายมักจะได้รับเลือกให้เป็นผู้นำ ผู้ชายจึงมิใช่เป็นเพียงผู้กำหนดความเป็นไปในเชิง เศรษฐกิจเท่านั้น แต่รวมถึงบทบาทการเมืองการ ปกครองด้วย แต่เมื่อพิจารณาข้อมูลของหน่วยงาน ราชการที่มีการจัดประกวดชุมชนที่ได้รับรางวัลเศรษฐกิจ พอเพียง ก็พบว่าในจังหวัดอ่างทอง มีผู้นำหญิงที่ได้รับ

รางวัลผู้นำชุมชนในด้านเศรษฐกิจพอเพียง หมอдинดีเด่น และปราชญ์ชาวบ้านด้านสมุนไพรรูป ดังนั้นจึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจว่าในการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตมาสู่วิถีการผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงนั้น คุณลักษณะของผู้หญิงต้องเป็นอย่างไร และบทบาททางเพศมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตหรือไม่ อย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) ศึกษาบทบาททางเพศภาวะของผู้หญิงในการเปลี่ยนแปลงไปสู่แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
- 2) ศึกษาคุณลักษณะของผู้หญิงที่เป็นผู้หญิงในวิถีทางเศรษฐกิจพอเพียง

คำถามการวิจัย

- 1) ผู้หญิงมีบทบาทอย่างไรในการดำเนินตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง
- 2) คุณลักษณะของผู้หญิงมีผลต่อเงื่อนไขปัจจัยและกระบวนการในการเข้าสู่วิถีการผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร

ขอบเขตการวิจัย

- 1) ขอบเขตด้านเนื้อหา แบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ (1) บทบาทของผู้หญิงที่แปรเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจดั้งเดิมไปสู่ระบบเศรษฐกิจในสังคมทันสมัย และแปรเปลี่ยนไปสู่แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยพิจารณาว่าในแต่ละช่วงของการเปลี่ยนผ่าน ผู้หญิงมีบทบาทอย่างไร (2) แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงถูกนำมาใช้ในวิถีปฏิบัติอย่างไร วิถีปฏิบัติเหล่านั้นเกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเองหรือไม่ อย่างไร ผู้หญิงมีบทบาทอย่างไร (3) คุณลักษณะการเป็นผู้หญิงเป็นอย่างไร ส่งผลต่อผู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงอย่างไร และ (4) ความแตกต่างทางเพศภาวะหญิงชาย มีผลอย่างไรต่อการเปลี่ยนวิถีการผลิตไปสู่แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง มีการยอมรับในบทบาทความแตกต่างทางเพศภาวะอย่างไร

- 2) ขอบเขตด้านเวลา ศึกษาระหว่างมกราคม 2556 - กันยายน 2557

- 3) ขอบเขตด้านพื้นที่ ศึกษาชุมชนเศรษฐกิจ

พอเพียงจังหวัดอ่างทองใน ต.บ้านแห อ.เมืองอ่างทอง ต.ตลาดใหม่ อ.วิเศษชัยชาญ และ ต.ป่าโมก อ.ป่าโมก ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีผู้นำหญิงประสบผลสำเร็จในการทำการเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระบบเศรษฐกิจดั้งเดิมของสังคมไทยเป็นระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพที่อยู่ในวิถีเกษตรแบบผสมผสานและเป็นเศรษฐกิจที่สามารถพึ่งตนเองได้ เนื่องจากกระบวนการผลิตสามารถทำได้อเอง การผลิตเน้นการบริโภคภายในครอบครัวเมื่อผลผลิตมีเหลือเกินจึงขายปัจจัยการผลิตได้แก่ที่ดินและแรงงาน ผู้หญิงกับผู้ชายจึงมีบทบาทเสมอกันซึ่งทำให้ปัจเจกชนสามารถพึ่งตนเองมีหลักประกันในการดำรงชีพ ปัจเจกบุคคลมีอิสระในการตั้งเป้าหมาย ในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายด้วยกำลังแรงงานของตน ต่อมาเมื่อการพัฒนาประเทศเน้นการผลิตเชิงอุตสาหกรรมที่มุ่งการขยายตัวของธุรกิจและอุตสาหกรรมมากกว่าการรักษาคุณภาพของการพัฒนาเกษตรกรรม โดยวางกรอบการพัฒนาว่าจะต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงหรือความก้าวหน้าไปในทิศทางที่ “ดีกว่า” หรือ “ทันสมัยกว่า” อันเป็นไปตามรูปแบบของโลกตะวันตกที่ผูกติดกับแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์แบบเสรีนิยมสมัยใหม่เท่านั้น (ณัฐพล โสภธรัตน์วิโรจน์, 2557: 278) และหนึ่งในนโยบายการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยคือการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการส่งออก จึงมีการดึงแรงงานออกจากภาคเกษตร การเกษตรเชิงพาณิชย์เช่นนี้เน้นการใช้ทรัพยากรจากภายนอกทั้งน้ำมันเชื้อเพลิง ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ในขณะที่แบบแผนทางการผลิตในภาคเกษตรเปลี่ยนแปลงไป แรงงานหญิงถูกดูดดึงเข้าสู่การผลิตแบบอุตสาหกรรมแนวคิดเรื่องการทำงานโดยแบ่งแยกงานตามเพศ อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ก็ถูกสถาปนาขึ้นโดยสร้างความเชื่อว่า หน้าที่และงานหลักของผู้หญิงคืองานบ้าน ผู้หญิงที่ไปทำงานนอกบ้านจึงได้รับค่าจ้างแรงงานต่ำในตลาดแรงงาน เมื่องานบ้านถือเป็นงานนอกระบบ ไม่มีมูลค่าและไม่รวมอยู่ในตลาดแรงงาน ดังนั้นผู้หญิงจึงขาดพลังอำนาจเพราะไม่มีบทบาทในการเป็นผู้ผลิต

พ.ศ. 2540 ประเทศไทยประสบปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจอย่างรุนแรงจนเกิดผลกระทบทั่วประเทศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ซึ่งได้ทรงพระราชทานแนวคิดการพออยู่พอกินและเน้นความเป็นอยู่โดยการประหยัดมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 ได้ทรงเน้นเรื่องความพอเพียง ซึ่งมีความหมายว่าทำอะไรให้เหมาะสมกับฐานะของตนเอง จึงจะอยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน ทั้งนี้ถือเป็นเศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตนเองให้มีความพอเพียงกับตนเองและครอบครัว (พระมหาประทีป พรหมสิทธิ์, 2545)

งานวิจัยนี้สนใจแนวคิดและภาคปฏิบัติการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผ่านมุมมองของเพศภาวะ เนื่องจากในระบบการผลิตแบบดั้งเดิมผู้หญิงสามารถทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชาย แต่เมื่อระบบการผลิตแบบเกษตรพาณิชย์ได้ทำให้บทบาทของผู้หญิงตกเป็นรอง ดังนั้นเมื่อสังคมรับเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต ประกอบกับมีผู้หญิงซึ่งขึ้นเป็นผู้นำและนำแนวทางนี้มาปรับใช้ งานวิจัยนี้จึงใช้กรอบแนวคิดจากมุมมองของเพศภาวะของผู้หญิงในการเปลี่ยนแปลงไปสู่แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อค้นหาคุณลักษณะและบทบาทของผู้หญิงในการเปลี่ยนแปลงจากการเกษตรแบบทันสมัยสู่วิถีการผลิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เพื่อให้งานวิจัยนี้สามารถตอบคำถามการวิจัยภายใต้กรอบความคิดในการวิจัยที่วางไว้ จึงได้ทบทวนวรรณกรรมแนวคิดต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางการพัฒนาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเน้นว่าการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นหลักแต่เพียงอย่างเดียวอาจจะเกิดปัญหาได้ จึงทรงเน้นการมีพอกินพอใช้ของประชาชนเป็นเบื้องต้น เมื่อมีพื้นฐานมั่นคงพร้อมพอสมควรแล้ว จึงสร้างความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้นโดยดัดแปลงแนวคิดแนวปฏิบัติในการส่งเสริมความเจริญด้านอุตสาหกรรมให้สมดุลกับด้านอื่นๆ เพื่อความอยู่รอด ความพอเพียงมีหมายความว่าพอมีพอกิน ทำอะไรให้เหมาะสมกับฐานะของตนเอง

มีความพอเพียงกับตัวเอง และเป็นเศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ในการดำเนินการตามพระราชดำริได้มีโครงการที่มีการศึกษาค้นคว้าทดลองเป็นการส่วนพระองค์เพื่อนำผลการทดลองไปใช้ในพื้นที่ที่เห็นว่าเหมาะสม โดยมีหลักเน้นเรื่องการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของราษฎร และมีการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอนตามลำดับความจำเป็นอย่างประหยัด ทรงใช้คำว่า “ระเบิดจากข้างใน” นั่นคือทำให้ชุมชนหมู่บ้านมีความเข้มแข็งก่อนแล้วจึงค่อยออกสู่สังคมภายนอก (ทรงชัย ตียนานท์, 2542 และพระมหาประทีป พรหมสิทธิ์, 2545)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) เป็นหน่วยงานแรกที่ได้ริเริ่มสังเคราะห์องค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียง โดยได้จำแนกองค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงออกเป็น (1) ความพอประมาณ (2) ความมีเหตุผล (3) การมีภูมิคุ้มกันตัวเอง ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่ต้องเกิดขึ้นพร้อมกันกับเงื่อนไขสำคัญ 2 ประการได้แก่ความรู้และคุณธรรม เศรษฐกิจพอเพียงจึงมิใช่เป็นเพียงการพึ่งตนเองโดยไม่เกี่ยวข้องกับใคร และมีใช้เพียงการประหยัด แต่ยังครอบคลุมถึงการข้องเกี่ยวกับผู้อื่น การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ภาคปฏิบัติการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในรูปทฤษฎีใหม่ซึ่งทำให้ประชาชนดำรงชีวิตอยู่ได้ตามอัตภาพ โดยเน้นที่การมีแหล่งน้ำที่สามารถนำมาใช้ในการเกษตรได้

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีแนวทางที่เน้นให้บุคคลและชุมชนสามารถพึ่งตนเอง อุ้มชูตนเองได้ เสียก่อน จึงค่อยพึ่งพิงภายนอกการผลิตจะต้องอยู่บนฐานคิดว่าทรัพยากรและวัตถุดิบหาได้ในท้องถิ่นแทนที่จะซื้อจากภายนอกเพราะจะทำให้มีต้นทุนการผลิตเพิ่มมากขึ้น เน้นการจ้างงานในชุมชนหรือเน้นให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการผลิต และไม่แสวงหากำไรมากเกินไป มีระดับการผลิตที่เหมาะสมกับความสามารถและศักยภาพในการผลิตของตนเอง ไม่ลงทุนในเครื่องจักรและเทคโนโลยีที่เกินความสามารถของตนเอง (อารีย์ นัยพินิจ, 2557: 313) มีการผลิตเพื่อพออยู่พอกิน ผลผลิตเหลือจึงนำไปขาย โดยให้ความสำคัญกับการค้า การแลกเปลี่ยน

ในระดับรองลงมา และให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มในระดับชุมชนและองค์กร ตลอดจนการร่วมมือในระดับเครือข่าย

2. แนวคิดการพึ่งตนเอง การพึ่งตนเองเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนา หากมีการพัฒนาที่ไม่สามารถพึ่งตนเอง แต่ต้องพึ่งพิงนายทุน หรือประเทศอื่นก็เท่ากับว่าการพัฒนานั้นมีปัญหา สำหรับการพึ่งตนเองของชุมชนมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น เมื่อแนวทางการพัฒนาแบบทันสมัยเข้าไปในชุมชน ส่งผลให้ชุมชนได้รับกระแสการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิตในทุกมิติ เพราะเมื่อประเทศไทยเข้าไปเชื่อมต่อกับระบบทุนนิยมโลกจนกระทั่งกลายเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจโลก ชุมชนหมู่บ้านและทุกภาคส่วนล้วนได้รับผลกระทบของระบบเศรษฐกิจโลกตามมา นโยบายการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติซึ่งเริ่มแผนแรกใน พ.ศ. 2504 และดำเนินต่อเนื่องมาตั้งแต่แผนที่ 1 - 6 นับเป็นการพัฒนาที่มีทิศทางที่ทำให้ประเทศไทยไม่สามารถพึ่งตนเองได้ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากการผลิตเชิงอุตสาหกรรมและนโยบายการพัฒนาที่มุ่งขยายตัวของธุรกิจและอุตสาหกรรมมากกว่าการที่จะรักษาคุณภาพการพัฒนาโดยสนใจภาคเกษตรกรรม นโยบายการปลูกพืชเชิงเดี่ยวพืชไร่เพื่อส่งออกจึงแพร่กระจายไปทั่วทุกพื้นที่ของประเทศ การผลิตเชิงพาณิชย์ทำให้คนส่วนใหญ่ของประเทศหมดความสามารถที่จะพึ่งตนเองอีกต่อไป ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7-11 (พ.ศ. 2535 - 2558) จึงเป็นความพยายามที่จะทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น โดยรัฐทำหน้าที่สนับสนุนการกระจายอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ระบบการศึกษาและสาธารณสุข โดยกระจายลงสู่ชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีการบริหารจัดการกันเองเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน (เสรี พงศ์พิศ, 2557)

การพึ่งตนเองนี้อาจแบ่งได้เป็นประเด็นหลักๆ คือ การพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี โดยการใช้เทคโนโลยีในระดับที่ชุมชนสามารถจัดการเองได้ การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ คือ ความสามารถดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจที่มีความมั่นคง สมบูรณ์พูนสุขพอควร มีความสมดุล

ทั้งด้านรายจ่ายรายรับ การพึ่งตนเองได้ทางทรัพยากรธรรมชาติ โดยสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ดำรงอยู่ไม่ให้เสื่อมเสียไปจนหมดสิ้น เช่น ปัจจัยด้านที่ดินทำกิน การพึ่งตนเองได้ทางจิตใจ สภาพจิตใจที่กล้าแข็งในการต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคในการเลี้ยงชีพ การพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ในการปกครองตนเอง ในการป้องกันกิลเลสดินหาไม่ให้โลภหรืออยากได้อยากดิ้นเกินความสามารถของตนเอง และการพึ่งตนเองได้ทางสังคม โดยสามารถอยู่รวมหมู่ มีการปกครองที่มีผู้นำมีประสิทธิภาพสามารถนำพากลุ่มคนให้ปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ของตนไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เมื่อการเกษตรแบบพึ่งตนเองให้ความสำคัญกับการทำการเกษตรด้วยปัจจัยการผลิตที่พึ่งพิงภายนอกให้น้อยที่สุด จึงสวนทางกับการเกษตรสมัยใหม่ที่ต้องพึ่งพิงปุ๋ยสารเคมีจากพ่อค้าดังนั้นเกษตรกรรมทางเลือกจึงเป็นอีกหนึ่งแนวทางที่แปรเปลี่ยนวิธีการผลิตของเกษตรกรให้ออกห่างจากความพอเพียงซึ่งใช้ทุนปัจจัยการผลิตในท้องถิ่นและชุมชน

3. แนวคิดเกษตรกรรมทางเลือก หมายถึง การผลิตทางการเกษตรและวิถีการดำเนินชีวิตของเกษตรกรที่เอื้ออำนวยต่อการฟื้นฟู และธำรงรักษาไว้ซึ่งความสมดุลของระบบนิเวศและสภาวะแวดล้อม โดยมีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นธรรม ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและผู้บริโภค รวมทั้งพัฒนาสถาบันทางสังคมของชุมชนในท้องถิ่น ทั้งนี้โดยมีหลักการ เช่น การใช้ทรัพยากรในไร่นาอย่างมีประสิทธิภาพ การมีรูปแบบการผลิตและการจัดการหมุนเวียนทรัพยากรได้อย่างสมดุล การสร้างความสมดุลของการปลูกพืชและสัตว์ การหมุนเวียนการใช้ประโยชน์จากมูลสัตว์มาเป็นปุ๋ยแก่พืช และให้ความสำคัญอย่างสูงต่อดิน รักษาดินโดยป้องกันมิให้มีการใช้ประโยชน์จากดินจนเกินความสามารถตามธรรมชาติของดิน การเกษตรกรรมทางเลือกมิใช่การเกษตรกรรมที่มีเป้าหมายการผลิตเพื่อการตลาดแต่เพียงประการเดียว หากแต่สามารถตอบสนองความต้องการด้านอาหาร สุขภาพ และวิถีชีวิตที่ดี Tovey, Hilary, (2002)

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและวิธีการเกษตรแบบพึ่งตนเองรวมทั้งการเกษตรทางเลือกใช้ปัจจัยการผลิตแรงงานอย่างเข้มข้น ซึ่งในวิธีการเกษตรแบบดั้งเดิมผู้หญิงและผู้ชายทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่ในไร่นา แต่ต่อมาเมื่อสังคมทันสมัยที่เน้นการทำงานในโรงงานระบบอุตสาหกรรม และแบ่งแยกงานของชายและหญิงออกจากกันอย่างชัดเจน ทำให้วิถีชีวิตของเพศภาวะเปลี่ยนไปด้วย

4. แนวคิดเพศภาวะ หมายถึง กระบวนการทางสังคม ที่ขึ้นอยู่กับความคาดหวังของคนในสังคมนั้นที่มีต่อ “ผู้ชาย” และ “ผู้หญิง” และวิถีปฏิบัติซึ่งกำกับการประกอบสร้างทางสังคม (Social construction) ของ “ผู้ชาย” และ “ผู้หญิง” เพศภาวะแสดงถึงภาวะความเป็นหญิง เป็นชาย ที่ไม่ได้ถูกกำหนดโดยระบบชีววิทยา แต่ถูกกำหนดโดยปัจจัยทางวัฒนธรรม สังคม และอื่นๆ ทำให้สังคมเกิดความคาดหวังต่อความเป็นหญิงและชายในแง่มุมเฉพาะต่างๆ บทบาททางเพศที่มีขึ้นตามลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม และบทบาทเพศที่สังคมกำหนด จึงส่งผลกระทบต่อสถานภาพของชายหญิงในสังคมนั้นๆ ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างชายและหญิงมักถูกกำหนดและมีการควบคุมโดยบรรทัดฐานและค่านิยมของแต่ละสังคม ความแตกต่างของบทบาททางเพศนั้นได้แสดงถึงความเป็นอำนาจเหนือกว่าของผู้ชาย และผู้หญิงเป็นฝ่ายรอง ด้วยเหตุนี้แนวทางการผลิตเพื่อขายจึงต้องการพื้นที่ที่กว้างสำหรับการผลิตเพื่อเศรษฐกิจที่ต้องการใช้แรงงานมากเครื่องจักรหรือแรงงานรับจ้าง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย ทำให้ลดความสำคัญของแรงงานผู้หญิงลง เนื่องจากการนำเทคโนโลยีทันสมัยเข้ามาใช้ในไร่นา และถือว่าผู้ชายจะเป็นผู้ผลิตที่มีทักษะในการใช้เทคโนโลยีมากกว่า ผู้ชายจึงถูกมองว่าเป็นผู้นำรายได้มาสู่ครัวเรือน แต่ผู้หญิงจะถูกกลืนและเป็นเพียงผู้ปลูกพืชเพื่อการยังชีพโดยวิธีดั้งเดิม ความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจดังกล่าวได้นำไปสู่ความไม่เท่าเทียมกันในด้านอื่นๆ เพราะเศรษฐกิจแสดงถึงอำนาจและพลังอันยิ่งใหญ่ในครอบครัวยุคใหม่ถึงในสังคม (ไชยันต์ ไชยพร, 2546: 8) ในการวิเคราะห์ปัญหาเรื่องผู้หญิงจะต้องพิจารณาถึงลักษณะความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจสังคม

ของผู้หญิงและผู้ชายที่มีในระบบเศรษฐกิจหรือระบบการผลิต และดูว่าระหว่างผู้ชายและผู้หญิงมีความสัมพันธ์ในระบบการผลิตในรูปแบบใด ขณะเดียวกันถ้าพบว่ามีเพศใดเพศหนึ่งที่ไม่มีความสัมพันธ์ดังกล่าว ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งมีการขาดความสัมพันธ์ทางการผลิตนั้นก็จะเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เพศหนึ่งครอบงำเอาเปรียบอีกเพศหนึ่ง

แนวคิดเพศภาวะของสังคมเกษตรกรรมและสังคมอุตสาหกรรมมีเงื่อนไขและบริบทที่แตกต่างกัน การใช้วิถีเกษตรกรรมพึ่งตนเองและเกษตรกรรมทางเลือกจึงสามารถแสดงถึงศักยภาพทางเพศภาวะระหว่างชายหญิง

5. แนวคิดภาวะผู้นำ

ดราฟ (Draft, 1998: 5) กล่าวว่าภาวะผู้นำเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่างผู้นำและผู้ตาม ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกัน

ราฟท์ สโตคคิล (Ralph Stogdill, 1974: 252) จำแนกคุณลักษณะของผู้นำได้ 6 ประเภท คือ ลักษณะทางกายภาพ ภูมิหลังทางสังคม ได้แก่ สถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจและการศึกษา สติปัญญาความรู้ ความสามารถ บุคลิกภาพ ความเชื่อมั่นในตนเอง ลักษณะที่เกี่ยวข้องกับงาน และลักษณะทางสังคม

คุณลักษณะของผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ การมีเป้าหมายที่จะกำกับทิศทาง มีความรู้จักตนเองถึงความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ คุณค่าในตนเอง มีความกล้าในการริเริ่มสิ่งใหม่ๆ มีความกระตือรือร้น กระฉับกระเฉง อยากรู้อยากเห็นในสิ่งใหม่ๆ ชอบขอกับความเสียง ไม่กลัวความผิดพลาด มีความอดทน มีความรับผิดชอบ และต่อตนเอง องค์กร มีความเชื่อมั่นต่อการทำงานเป็นทีม และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ครอบงำใจคนได้ (ฉัตรวรวิทย์ องค์กรสิทธิ์, 2552: 33-34)

แนวคิดคุณลักษณะของผู้นำดังกล่าวเป็นคุณลักษณะที่ส่งผลต่อการริเริ่มสิ่งใหม่ โดยเฉพาะการนำเพื่อให้มีผู้ตามมีความมั่นใจในการเดินตามแนวทางที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ในการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตจากเกษตรกระแสหลักไปเป็นเศรษฐกิจพอเพียง การที่ผู้นำเป็นผู้หญิง

ที่นำการเปลี่ยนแปลงจึงเป็นมิติที่น่าศึกษาว่าผู้หญิงมี
คุณลักษณะและการนำอย่างไร

ระเบียบวิธีวิจัย

งานนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการ
สัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) การจัดกลุ่ม
สนทนา (focus group discussion) การวิเคราะห์
เอกสาร (document analysis) การสังเกตและการจด
บันทึก (observation and field note) โดยมีผู้ให้ข้อมูล
หลัก 3 กลุ่มคือ 1) ผู้หญิงที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านและได้
รับรางวัลเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงจำนวน 3 คน ซึ่งอยู่
ในเขต อ.เมือง, อ.ป่าโมก และ อ.วิเศษชัยชาญ 2) กลุ่ม
ผู้หญิงที่นำแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรแบบ
พึ่งตนเองซึ่งสามารถอุ้มชูตนเองได้ จำนวน 5 คน และ
3) กลุ่มผู้ชายที่ทำเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้รับ
การอบรมตามวิถีทางเศรษฐกิจพอเพียง ในขณะเดียวกัน
ก็มีผู้ชายที่อบรมแล้วไม่เห็นด้วยกับแนวทางเศรษฐกิจพอ
เพียง จำนวนรวม 4 คน รวมทั้งสิ้น 12 คน เมื่อได้ข้อมูล
จากการสัมภาษณ์ผู้วิจัยนำมาจัดหมวดหมู่ในกลุ่มของ
มโนทัศน์ (concepts) ใช้ความไวต่อทฤษฎี (theoretical
sensitivity) โดยสร้างมโนทัศน์จากข้อมูลที่สัมภาษณ์
หลังจากนั้นนำมาเป็นข้อสรุปเชิงทฤษฎีและเป็นสมมติฐาน
ชั่วคราวเพื่อใช้เป็นแนวทางในการเลือกสัมภาษณ์
ผู้ให้ข้อมูลหลักรายต่อไป จนกว่าจะถึงจุดอิ่มตัวทาง
ทฤษฎี และในการทำ focus group ได้ทำ 3 ครั้ง
ในแต่ละชุมชน โดยมีผู้เข้าร่วมซึ่งมีทั้งความเห็นด้วยและ
ไม่เห็นด้วยในการทำเกษตรแบบพึ่งตนเองและพึ่ง
สารเคมี ตลอดจนแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาแบ่งออกเป็นประเด็นดังนี้

1. **ภูมิหลังกับการเปลี่ยนผ่านของ 3 ชุมชน** เมื่อ
ประมาณ 50 ปีที่ผ่านมาชุมชน 3 ตำบลได้แก่ ต.บ้านแห
อ.เมืองอ่างทอง, ต.ป่าโมก อ.ป่าโมก, ต.ตลาดใหม่
อ.วิเศษชัยชาญ ของจังหวัดอ่างทอง ซึ่งเคยเป็นชุมชน
เกษตรกรรมที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ มีระบบ
นิเวศน์ที่เอื้อต่อการพึ่งตนเองของชุมชน โดยการทำ

เกษตรผสมผสานที่ไม่ทำลายความสมดุลของสภาพ
แวดล้อมชุมชน เช่น ในการทำนาไม่เผาฟางข้าว แต่นำ
มาเป็นอาหารสัตว์ การปลูกต้นไม้ผสมปนเปกันไป โดย
ใช้หลักการว่า “อยากกินอะไรก็ปลูก” เน้นการผลิตเพื่อ
บริโภคในครัวเรือน มีเหลือจึงขาย และมีการช่วยเหลือ
แลกเปลี่ยนแรงงานภายในชุมชน ระบบดังกล่าวเป็น
ความผสมกลมกลืนในการพึ่งตนเองเป็นหลัก ชุมชน
สามารถพึ่งตนเองและพึ่งชุมชนได้สูงในด้านเศรษฐกิจ
สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยไม่ต้องก่อหนี้ ลักษณะของ
ชุมชนดั้งเดิมดังกล่าวเป็นลักษณะที่ชุมชนพึ่งตนเองได้
และมีความเป็นอยู่ที่พอเพียง แม้จะไม่ได้เรียกว่า
เศรษฐกิจพอเพียงก็ตาม ต่อมาเมื่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่
ความทันสมัยเข้ามาในชุมชนหรือที่เรียกว่าการพัฒนา
แต่การขยายตัวทางเศรษฐกิจนั้นเป็นไปอย่างไม่ยั่งยืน
วิธีการผลิตแต่เดิมที่ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้เปลี่ยน
เป็นการสูญเสียการพึ่งตนเองของชุมชน ระบบเศรษฐกิจ
ของชุมชนเปลี่ยนไปจากระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง
เป็นเศรษฐกิจแบบพึ่งพา การลงทุน และเทคโนโลยี
เครื่องจักร คนใน 3 ชุมชนซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้พูด
ถึงความเสี่ยงที่ต้องเผชิญในวิธีการผลิต โดยเฉพาะ
เรื่องน้ำ ซึ่งมีทั้งน้ำท่วม ฝนทิ้งช่วง และฝนแล้ง สำหรับ
ความเสี่ยงด้านแบบแผนการผลิตนั้นทำให้การทำงานได้
ผลผลิตน้อยลง ทั้งความเสี่ยงจากโรคพืชและศัตรูพืช
และมีการขาดแคลนแรงงาน โดยแรงงานหนุ่มสาว
ไปทำงานโรงงานเป็นส่วนใหญ่ จุดเปลี่ยนที่สำคัญอีก
ประการหนึ่ง ได้แก่การที่รัฐบาลเปิดโอกาสให้กู้เงินจาก
กองทุนหมู่บ้านละ 1 ล้านบาท แม้วัตถุประสงค์ของ
โครงการนี้จะไปเพื่อเพิ่มศักยภาพของคนในชุมชน
แต่เมื่อคนในหมู่บ้านกู้ไปเพื่อการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย
เช่น นำไปเป็นเงินดาวน์มอเตอร์ไซด์ แต่หลังจากเงินก้อน
หมด ไม่มีเงินส่งก็ต้องไปกู้เงินจากสถาบันการเงินอื่นๆ
มาส่งดอกเบี้ยและเงินต้น ในขณะเดียวกันครอบครัว
ก็มีรายจ่ายเกิดขึ้นทุกวัน หนี้สินก็เพิ่มพูน ซึ่งหากไป
กู้หนี้ยืมสินที่มีอัตราดอกเบี้ยสูงมากมาใช้จ่าย ก็จะทำให้เกิดวงจรหนี้ขึ้น การจะไม่สามารถจ่ายเงินกู้
นี้มักส่งผลกระทบต่อร่างกายและจิตใจ จนบางคนทน
สภาพไม่ไหวถึงกับฆ่าตัวตายไปก็มี (สัมภาษณ์นางนุช

ต.บ้านแห อ.เมือง, นางแป้น ต.ป่าโมก อ.ป่าโมก)

ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 12 คนในพื้นที่ 3 ตำบลของ จ.อ่างทอง มีการครอบครองผืนดินจำนวนแตกต่างกัน ตั้งแต่ 200 ตารางวา จนถึง 10 ไร่ โดยแต่ละคนมีวิธีการจัดการกับผืนดินอย่างยืดหยุ่นและแปรผันไปตามเนื้อที่ดิน คนที่มีเนื้อที่มากจะสามารถแบ่งสัดส่วนทำการเกษตรได้อย่างหลากหลาย ทั้งทำนา ปลุกต้นไม้ยืนต้นไม่ให้ผลและไม่ใช้สอย เช่น มะม่วง มะพร้าว ไข่ มะม่วงกล้วย ขนุนขายได้ทั้งปี และเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ หมู ปลาตุ๊กกบ และไก่ การที่คนในชุมชนปลูกพืชยืนต้นและไม่ใช้สอยนี้ มักบอกกล่าวกันว่า “ปลูกแล้วลืมเลย” เพราะไม่เหล่านี้อาศัยเวลาการดูแลรักษาน้อย แต่มีผลผลิตทยอยออกมาตลอดทั้งปี เก็บขายเป็นเงินได้หมด โดยเฉพาะกล้วยซึ่งลงที่ไหนก็ได้เงิน และยังสามารถแปรรูปได้อีกด้วย ส่วนมะพร้าวได้ราคาดีมาก คนจะมาเหมาต้นและขึ้นเก็บผลเองเสร็จสรรพ ส่วนไข่เก็บขายได้ทุกวัน บางบ้านเลี้ยงเป็ด ก็นำไข่เป็ดมาทำไข่เค็ม ดังนั้นแม้คนในชุมชนจะมีพื้นที่น้อยแต่ก็สามารถทำตามพื้นที่ที่ตนเองมี และจัดสรรทำผลิตกินเองเพื่อเป็นแบบเศรษฐกิจพอเพียง

2. บทบาทของผู้นำหญิงกับการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตไปสู่เศรษฐกิจพอเพียง

การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตจากเกษตรกรรมที่ต้องพึ่งพิงปัจจัยภายนอก มาสู่วิถีการผลิตแบบพึ่งตัวเอง มีการผลิตผสมผสาน ทั้งการทำนาข้าว เลี้ยงสัตว์ และปลูกไม้ยืนต้นไม่ใช้สอย โดยปลูกเป็นไม้หลายระดับ การผลิตแต่ละอย่างมีการเกี่ยวเกี่ยวกันอย่างเป็นวงจร เช่น การเอาขี้หมูหลุมมาใส่ต้นไม้เป็นปุ๋ยมูลสัตว์ การเลี้ยงหมูหลุมที่ไม่ก่อให้เกิดกลิ่นที่ไม่พึงประสงค์ซึ่งเป็นการรบกวนเพื่อนบ้านในการเพาะพันธุ์และเลี้ยงกบ ซึ่งใช้น้ำหมักชีวภาพในการปรับปรุงสภาพน้ำภายในบ่อ เมื่อมีการเปลี่ยนถ่ายน้ำได้ปล่อยลงในพื้นที่นาที่อยู่ติดกัน เป็นการเพิ่มปุ๋ยให้ดินอีกทางหนึ่ง นอกจากนั้นการเลี้ยงเป็ด ไก่ หมู ได้นำมูลสัตว์เหล่านี้มาทำปุ๋ยหมัก และผลิตสารไล่แมลงที่ไม่เป็นพิษต่อมลภาวะ ผู้นำหญิงซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านมีบทบาทในการนำชาวบ้านซึ่งเป็นผู้ตามให้เปลี่ยนวิถีการผลิตดังนี้

2.1 บทบาทในการเปลี่ยน

วิธีคิด คือ วิธีคิดที่จะไม่เป็นหนี้และมีความ

พอเพียง ผู้นำมีความเชื่อมั่นในตนเอง สร้างแรงบันดาลใจให้กับตนเองโดยการเปิดใจกว้างในการรับสิ่งใหม่และไม่ติดกับอยู่กั่วิธีการเดิม โดยผู้นำนั้นสร้างความเข้าใจอธิบายให้กับผู้ตามทราบถึงกระบวนการตลอดจนผลดีผลเสียของโครงการ

2.2 บทบาทในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง

ผู้นำหญิงทั้ง 3 ชุมชนให้ความเห็นเช่นเดียวกันว่าการเปลี่ยนแปลงไม่จำเป็นต้องเริ่มจากสิ่งใหญ่ แต่เริ่มจากสิ่งเล็กๆ ในชีวิตประจำวัน เช่นการปลูกผักกินเอง การทำนาบำรุงดินด้วยการนำหมักที่ทำจากพืชสีเขียวและผลไม้ที่มีรสหวาน ไปใส่ดินใส่ต่อซึ่งในนาข้าว หลังเกี่ยวแล้วไถกลบ นำเมล็ดปอเทืองหว่านลงไปแล้วไถดินกลบ ซึ่งทำให้ดินดีเพราะเป็นดินร่วนช่วยเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ปลูกต้นไม้ได้งาม การค้นหาความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรจากนั้นจึงชักชวนให้คนในครอบครัว เห็นผลแล้วจึงขยายไปสู่ชุมชน

2.3 บทบาทของการประหยัดในครัวเรือน

เนื่องจากผู้หญิงเป็นผู้คุมรายได้ของครอบครัว การพึ่งตนเองที่ทำให้ผู้หญิงสามารถลดรายจ่าย มีรายได้เข้าครอบครัวทุกวัน และใช้ชีวิตกินอยู่แบบพอเพียง ทำให้ครอบครัวมีเงินออม

2.4 บทบาทการเป็นที่ยอมรับของสังคม

ปราชญ์ชาวบ้านซึ่งเป็นผู้นำหญิง ได้รับการยอมรับจากครอบครัว ชุมชนและสังคมในระดับประเทศในการให้รางวัลผู้ดำเนินตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง การพึ่งตนเองและการทำเกษตรกรรมทางเลือก

2.5 บทบาทในการตัดสินใจ

การตัดสินใจแสดงถึงศักยภาพในความคิด ความมั่นใจและการกระทำของตนเอง ผู้นำหญิงที่ตัดสินใจในการเปลี่ยนวิถีการผลิตได้รับการยอมรับจากครอบครัวในด้านวิธีคิด การปฏิสัมพันธ์กับชุมชน การควบคุมรายจ่ายและรายได้ตลอดจนความสามารถในการจัดการภายในครอบครัว สิ่งเหล่านี้เป็นพื้นฐานทำให้ผู้นำหญิงมีการตัดสินใจได้โดยอิสระเสรี และรู้สึกถึงคุณค่าของตนเอง

3. คุณลักษณะของผู้นำหญิงในวิถีทางเศรษฐกิจพอเพียง

3.1 มีวิสัยทัศน์ ผู้นำตระหนักว่าการผลิตแบบ

พึ่งพาไม่สามารถทำให้พ้นสภาพจากความเป็นหนี้ได้ และเมื่อผู้นำกลับตัวได้ทัน จนหลุดพ้นจากสภาวะความเป็นหนี้ ก็นำสิ่งเหล่านี้มาถ่ายทอดให้คนอื่นในชุมชนได้เรียนรู้ไปพร้อมๆ กัน

3.2 เปิดใจกว้างรับสิ่งใหม่

เศรษฐกิจพอเพียง การเกษตรแบบพึ่งตนเอง การใช้สมุนไพร นับเป็นเรื่องใหม่ของชุมชน เช่นเมื่อถูกน้ำท่วมไร่นาเสียหายทั้งหมด ลูกบ้านขอให้ผู้นำไปขอยังชีพ แต่เมื่อได้รับการบอกว่ายังชีพใช้แก้ปัญหาได้เฉพาะหน้า แต่ถ้าจะให้ยั่งยืนต้องทำโครงการ ผู้นำก็ยอมเปิดรับแนวคิดใหม่ แม้ว่าเมื่อนำโครงการมาทำแรกๆ ไม่มีคนในชุมชนเห็นด้วยเพราะยังไม่คาดว่าจะได้ผล

3.3 ความทุ่มเทเสียสละ ผู้นำชุมชนอุทิศบ้านเป็นศูนย์การเรียนรู้ และอุทิศเวลาของตนเองในการความรู้แก่คนอื่นๆ ในหมู่บ้าน

3.4 ความมุ่งมั่น การปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตเป็นแนวทางที่ต้องใช้เวลา เพราะการผลิตแบบสารเคมีได้ฝังตัวอยู่ในวิถีมานาน แต่ผู้นำมีความตั้งใจมั่นที่จะนำคนในชุมชนออกจากวิถีความเป็นหนี้ จึงหาวิธีการต่างๆ อย่างไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค

3.5 รับฟังความคิดเห็น ผู้นำมีใจที่เปิดกว้างต่อความเห็นที่ขัดแย้ง เนื่องจากเมื่อนำโครงการใหม่ๆ ลงสู่ชุมชน ได้รับการไม่เชื่อถือนและไม่ศรัทธาจากคนในชุมชน แต่ผู้นำให้ออกาสลูกบ้านได้แสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี นำข้อจำกัดของแต่ละครอบครัวมาหาทางออกร่วมกัน และไม่ย่อท้อที่จะเป็นผู้นำทำตัวอย่างให้เห็น

3.6 สนใจใฝ่รู้ ผู้นำรู้ว่าความรู้เป็นสิ่งที่สำคัญ จึงพัฒนาตนเอง ฝึกฝนความสามารถในการนำเสนอความคิดและถ่ายทอดบทเรียนและประสบการณ์ความรู้ให้แก่ชุมชน และยังเข้าช่วยเหลือในยามที่มีปัญหาสามารถเป็นที่พึ่งให้ได้ในยามที่คนในชุมชนมีปัญหา

3.7 ความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความสัมพันธ์นั้นต้องการเวลาที่ต่อเนื่องยาวนานเพียงพอจนเกิดความเชื่อมั่นและไว้วางใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

3.8 ความสามารถในการสื่อสารและจูงใจ ผู้นำมีการจูงใจอย่างค่อยเป็นค่อยไป และการสื่อสารที่ดี

ส่งผลทำให้เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน 3 ตำบลของจังหวัดอ่างทอง

3.9 ความสามารถในการประสานและเชื่อมโยง โดยมีสิ่งสำคัญ 2 ส่วนคือ

3.9.1 การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐ ภาคองค์กรเอกชน อาทิได้รับความช่วยเหลือด้านความรู้และการให้กำลังใจจากมูลนิธิเพื่อนพึ่ง (ภา) ยามยาก ซึ่งถือเป็นการจุดประกายอันสำคัญ นอกจากนั้นก็มีหน่วยงานราชการอื่นๆ มาให้ความรู้ เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานเกษตรตำบลและเกษตรอำเภอ เป็นต้น หน่วยงานเหล่านี้ให้การสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณ วิชาการและบุคลากร โดยเป็นการร่วมมือกันทำงานในลักษณะภาคีความร่วมมือ ซึ่งก่อให้เกิดการตื่นตัวในหมู่บ้าน อันส่งผลทางบวกต่อความเชื่อมั่นในการเปลี่ยนวิถีการผลิต และช่วยเพิ่มความมั่นใจทำให้คนในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของตนเองมากขึ้น

3.9.2 ความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เป็นตัวแปรที่สำคัญในการเปลี่ยนวิถีการผลิต ผู้คนในชุมชนที่มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ การมีศูนย์รวมจิตใจที่วัด การทำบุญร่วมกันในยามเทศกาล การเข้ารับการอบรมความรู้ร่วมกัน การรวมผลผลิตไปขายในตลาดใกล้ชุมชน การแลกเปลี่ยนความรู้ การรวมกลุ่มกันเพื่อทำน้ายาซักผ้า ล้างจาน แคมเปญ และการแบ่งปันกันในแต่ละครอบครัว รวมถึงการแจกจ่ายสมุนไพรเพื่อการดูแลสุขภาพกันเองอย่างไม่หวงความรู้ ดังนั้นกลไกดังกล่าวจึงเป็นการอำนวยความสะดวกในการพึ่งพากันสูง และต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

3.10 คุณลักษณะทางด้านบุคลิกภาพอื่นๆ คุณสมบัติด้านบุคลิกภาพโดยทั่วไปของผู้นำ ได้แก่ ความมั่นใจในตนเอง ความซื่อสัตย์ การยึดมั่นจริยธรรมในการทำงาน ความคิดสร้างสรรค์ ความกล้าแสดงออก ความมั่นคงทางอารมณ์ ความอดทน ความกล้าหาญ เป็นคุณสมบัติที่ทำให้การปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียงเกิดความสำเร็จ

การอภิปรายผล

ผลของการศึกษางานวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของธัญญรัตน์ นันตिका (2551) ได้ศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนต่อโครงการตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของบ้านป่าไผ่ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ ซึ่งเป็นผู้นำแบบประสานมีหน้าที่กระตุ้นและผลักดันให้เกิดกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน และผู้นำเป็นคนที่มีความรู้ทางเศรษฐกิจดี มีความสามารถในการชี้แนะและตัดสินใจสามารถสร้างความร่วมมือของชุมชนในการเปลี่ยนแปลงให้เกิดสิ่งใหม่ในชุมชน

ในงานวิจัยนี้ พบว่า การเกษตรเชิงพาณิชย์ให้พื้นที่และบทบาทของผู้ขายมากกว่าโดยเฉพาะสิทธิอำนาจในการตัดสินใจซื้อเชื่อปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืช การทำแบบพาณิชย์ทำให้ผู้หญิงสูญเสียอำนาจที่เคยทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ขายเช่นในเกษตรแบบดั้งเดิม ที่ผู้หญิงใช้แรงงานเท่าเทียมกับผู้ขาย ไม่ว่าจะเป็นการไถ การดำนา การเก็บเกี่ยว ดังนั้นการทำเกษตรอินทรีย์การทำเกษตรผสมผสาน ที่เข้ามาแทนที่การทำเกษตรเชิงพาณิชย์ จึงเป็นงานที่ผู้หญิงเข้ามามีบทบาทได้สูงเท่าเทียมกับผู้ขายดังเช่นที่เป็นมาในอดีต และอิทธิพลในการตัดสินใจของผู้หญิงมีมากขึ้นอันเป็นผลมาจากการที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ผู้หญิงทำได้ เช่นเดียวกับการปลูกผัก ซึ่งสามารถขายเป็นรายได้อีกทางหนึ่ง และมีรายได้เข้าบ้านทุกวัน

กังสดาล อยู่เย็น (2544) พบว่า ชุมชนชาวบ้านเปรี๊ตได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบวิถีการผลิตโดยนำเกษตรทางเลือกเข้ามาใช้โดยสามารถสร้างความมั่นคงทางรายได้ แต่ในชุมชนอ่างทองนี้ยังไม่มีมารวมตัวกันเพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับพ่อค้าคนกลางที่มาซื้อผลผลิตแต่ใช้ระบบพ่อค้าคนกลางเข้ามาติดต่อซื้อเป็นเฉพาะบ้านเฉพาะบุคคล นอกจากนั้นการค้นพบในงานนี้สนับสนุน

ผลการวิจัยของแสงวัน โจนธรรม (2549) ที่พบว่า คุณลักษณะของผู้หญิงที่มีความละเอียดอ่อน ช่างจดจำ และใจเย็นเป็นคุณลักษณะสำคัญของการทำงานกับคนหมู่มาก โดยเฉพาะงานเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการปฏิบัติในฐานของครอบครัวซึ่งเป็นงานที่ผู้หญิงสามารถบริหารจัดการและใช้แรงงานได้ด้วยตนเอง

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. การเปลี่ยนวิถีการผลิตเป็นแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ผู้หญิงซึ่งมีบทบาทสำคัญ ควรสร้างความรู้ความเข้าใจทั้งในด้านการเปลี่ยนเชิงกายภาพและการใช้ชีวิต
2. ควรมีการยกย่องและเชิดชูผู้หญิงที่มีความสามารถเป็นผู้นำ และเปลี่ยนวิธีคิดจนถึงวิถีการผลิตจนกระทั่งสามารถอุ้มชูตนเองและครอบครัวได้

ข้อเสนอแนะงานวิจัยครั้งต่อไป

จากข้อมูลของภาครัฐ พบว่ายังมีประชาชนชาวบ้านที่ได้รับรางวัลจากหน่วยงานภาครัฐต่างๆ เช่น หมอดินอาสา กลุ่มไม่เผาตอซัง หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ผลงานตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้านกลุ่มทฤษฎีใหม่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศูนย์การเรียนรู้เฉลิมพระเกียรติ หรือรางวัลที่เกี่ยวกับการเกษตรกรรมต่างๆ ที่สะท้อนถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอื่นๆ เป็นต้น ซึ่งผู้ที่ได้รับรางวัลเหล่านี้อยู่ในพื้นที่อื่นๆ ของประเทศไทย ดังนั้นจึงควรจะได้มีการสอบถามโน้ตค้นที่เป็นผลในงานวิจัยนี้ในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป นอกจากนั้นควรมีการทำวิจัยในหัวข้อนี้ในกลุ่มผู้นำที่ไม่เป็นทางการอื่นๆ ซึ่งไม่จำเป็นต้องได้รับรางวัลจากภาครัฐ แต่สามารถประสบความสำเร็จในวิถีทางแห่งเศรษฐกิจพอเพียง การเกษตรผสมผสาน การเกษตรอินทรีย์และ/หรือการทำเกษตรทฤษฎีใหม่

บรรณานุกรม

- กัสดาล อยู่เย็น. (2544). *พลวัตชุมชนบ้านเป็ดในภายใต้ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง*. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2530). *การพึ่งตนเอง ศักยภาพในการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพฯ: สมาคมทอเล็กแห่งประเทศไทย เพื่อการพัฒนา.
- ฉัตรวิญญู องค์กรสิงห์. (2552). *เอกสารประกอบการสอน การพัฒนาภาวะผู้นำทางสังคม ธุรกิจและการเมือง*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรังสิต.
- ไชยันต์ ไชยพร. (2546, 18-24 กรกฎาคม). *คนกับโพสต์โมเดิร์น : มนุษย์ที่ไม่สามารถจัดประเภทได้*. สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์.
- ณัฐพล โสติรัตนวิโรจน์. (2557). *จริยศาสตร์ของการพัฒนา: บทสำรวจวิวัฒนาการด้วยการพัฒนา*. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, 5(2), 278.
- ทรงชัย ตียนานนท์. (2542). *การศึกษาทักษะของเกษตรกรในการสร้างความมั่นคงทางรายได้ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง*. วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธัญญารัตน์ นันตिका. (2551). *บทบาทของผู้นำชุมชน ต่อโครงการตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของบ้านป่าไผ่ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่*. จ.เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- พระมหาประทีป พรหมสิทธิ์. (2545). *การศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เสรี พงศ์พิชญ. (2557). *บ่อหลวงบ้าน: ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจพอเพียงภาคประชาชน*. สืบค้นเมื่อ 2 มิถุนายน 2557, จาก <http://www.phongphit.com/content/view/81/2>
- แสงวัน โจนธรรม. (2549). *ผู้หญิงกับการทำงานเป็นพนักงานรักษาความปลอดภัย*. วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สตรีศึกษา). สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อารีย์ นัยพินิจ. (2557). *บทวิจารณ์หนังสือ ธงชัย พรหมสาขาน สกลนคร การจัดการและการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน*. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, 5(2), 313.
- Draft Richard, L. (1998). *Organization theory and design*, Cincinnati Ohio: South Western College Press.
- Stogdill Ralph, M. (1974). *Handbook of Leadership: A survey of theory and research*. New York: Free Press.
- Tovey, H. (2002). Alternative agriculture movements and rural development cosmologies. *International Journal of Sociology of Agriculture and Food*, 10(1): 1-11.

Translated Thai References

- Chaiyaporn, C. (2003). Man With Postmoder: Undistinguish Human Being” *Siamrat Sabda Vijarn Journal*, 5(2) 18-24. [in Thai]
- Kaewthep, K. & Kaewthep, K. (1987). *Self-Reliance in Potential of Urban Development*. Bangkok: Catholic Council for Development of Thailand. [in Thai]
- Naipinit, A. (2014). *An Article of Criticism Book : Managing and Developing Community Enterprise*, Songkla Province, Peace study Institution, the author is Tongpol Promsakha na Sakolnokorn (2013). *Panyapiwat Journal*, 5(2). 312-315. [in Thai]

- Nuntika, T. (2008). *Role of Community Leadership In Sufficiency Economy Philosophy of Bann Pa- Pai, Doysaked District, Chiangmai Province*. Chiangmai: Chiangmai University. [in Thai]
- Ongkasing, C. (2003). *Textbook for Leadership Development in Society Business and Politics*, Bangkok: Rangsit University. [in Thai]
- Phra Maha Prateep Promsit. (2002). *A Study of Analytical Philosophy on Sufficiency Economy Philosopher*. A Thesis for The Master Degree of Philosophy Program of Faculty of Arts, Khonkaen University. [in Thai]
- Phongphit, S. (2011). *Big Daddy : Strategy of Sufficiency Economy in Citizen sector*. Retrieved June 2, 2014, from <http://www.phongphit.com/content/view/81/2> [in Thai]
- Rojanadham, S. (2006). *Woman with security Guard work*. A Thesis for the Master Degree of Woman Study program Of Faculty of Arts, Thammasat University. [in Thai]
- Sothiratviroj, N. (2014). The Ethics of Development: A Review on Development Debate. *Panyapiwat Journal*, 5(2). 274-288. [in Thai]
- Tiyanont, T. (1999). *A Study of Farmer Attitude for Income Stability through Sufficiency Economy Philosophy*. A Thesis for The Master degree of Faculty of Social Administration, Thammasat University. [in Thai]
- Yuyen, K. (2001). *Bann-Pred Community Dynamic under Sufficiency Economy Philosophy*. A Thesis for The Master degree of Faculty of Social Administration, Thammasat University. [in Thai]

Chatwarun Ongkasing received her Ph.D. in Education Development from Srinakharinwirot University. She is currently a lecturer in Social Innovation Institute, Rangsit University. Her main interest are leadership development, genders, community and ethic and social justice. She interested in a simple way of life and focus on community economy to enhance their quality of life.